

Õiguskantsler

Riigikogu
riigikogu@riigikogu.ee

Teie nr

Meie 29.05.2019 nr 6-1/181673/1902746

Ettepanek viia väärteomenetluse seadustik põhiseadusega kooskõlla

Austatud Riigikogu esimees

[Eesti Vabariigi põhiseaduse](#) § 142 lõike 1 ja [õiguskantsleri seaduse](#) § 17 alusel teen ettepaneku viia põhiseadusega kooskõlla väärteomenetluse seadustik, mis praegu jätab kaitseta väärteo tõttu kahju saanud isikute õigused.

Õiguskantslerile esitatud avaldust analüüsid joudsin seisukohale, et [väärteomenetluse seadustik](#) on vastuolus põhiseadusega, kuna selles puudub regulatsioon, mis võimaldaks väärteo tõttu kahju saanud isikul tutvuda tema õiguste kaitseks vajaliku väärteomenetluses kogutud teabega.

Väärteoga tekitatud kahju hüvitamist saab taotleda kohtu kaudu tsiviilkorras. Kohtule tuleb esitada tõendid kahju tekkimise ja kahju suuruse kohta. Paraku pole väärteo tõttu kannatanul juurdepääsu väärteotoimiku materjalidele, kus tema õiguste kaitseks vajalikud andmed on olemas. Leian, et väärteomenetluse seadustik on vastuolus põhiseaduse § 13 lõikega 1, §-ga 14, § 15 lõikega 1, §-ga 25 ja § 44 lõikega 3 nende koostoimes.

1. Põhiseaduse (PS) § 13 lõige 1 annab igapähele õiguse saada riigilt ja seaduselt kaitset. PS § 14 sisaldab isiku õigust nõuda riigilt (eelkõige Riigikogult) selliste normide olemasolu, mis piisaval määral tagaksid põhiõiguste kaitse. PS § 15 lg 1 näeb ette igapähe õiguse pöörduda oma õiguste kaitseks kohtusse. PS §-dest 14 ja 15 tulenevad põhiõigused sätestavad seega isiku subjektiivse õiguse nõuda tõhusat menetlust ja riigi objektiivse kohustuse tagada tõhus menetlus. Tegemist on menetluslike põhiõigustega, mille eesmärk on tagada materiaalsete põhiõiguste tõhus kaitse.
2. Tõhusa õiguskaitse tagamisel on oluline tähendus õigusel nõuda kahju hüvitamist. PS § 25 näeb ette, et igapähel on õigus nõuda talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamist.
3. PS § 44 lõike 3 kohaselt on Eesti kodanikul õigus tutvuda tema kohta riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes hoitavate andmetega. Andmed inimese kohta hõlmavad ka neid andmeid, ilma milleta on tal väga raske kaitsta oma põhiseaduslikke õigusi, sh PS §-s 25 ette nähtud õigust kahju hüvitamisele. PS § 44 lõige 3 paneb avalikule võimule kohustuse kujundada menetlus ja korraldus selleks, et isik saaks teada, et tema kohta on kogutud andmeid, ning seeläbi kasutada õigust enda kohta kogutud andmetega tutvumiseks.

Õiguskantsleri Kantsleil

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

4. Seaduse alusel võib PS § 44 lõikes 3 ette nähtud õigust piirata teiste inimeste õiguste ja vabaduste ning lapse põlvnemise saladuse kaitseks, samuti kuriteo tõkestamise, kurjategija tabamise või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides või muude põhiseaduslike väärtuste kaitseks. Isikuandmete kaitse seaduse § 24 näeb ette õiguse saada riigiasutuselt enda kohta kogutud andmeid, kuid väärtegade menetlejad keelduvad vääртеomenetluse seadustiku (VTMS) §-le 62 viidates vääртеotoimikus olevaid andmeid väljastamast. Leian, et isiku õigus saada vääртеotoimikust oma õiguste kaitseks vajalikku teavet kaalub üles võimalikud vastuargumendid.
5. VTMS järgi ei ole vääртеo tõttu kahju saanud isik vääртеomenetluses menetlusosaline, erinevalt kannatanust kriminaalmenetluses. Vääртеoga tekitatud kahju hüvitamine otsustatakse tsiviilseadustes sätestatud alustel ja korras (VTMS § 7). Teisisõnu tähendab see, et vääртеo tõttu kahju saanud isikul tuleb kahju hüvitamise nõudega pöörduda kas otse kahju tekitaja poole või kohtusse. Praktikaks on see keeruline, kuna VTMS § 62 alusel keeldutakse kahju kannatanud isikule vääртеomenetluse andmeid avaldamast. Nõnda ei tea kannatanu üldjuhul talle kahju tekitanud isiku nime ega kontaktandmeid. Seda asjaolu arvestades [täiendati 2017. aastal VTMS § 62 lõikega 3](#), mille kohaselt võivad vääртеo tõttu vahetult varalist kahju saanud isik ja tema esindaja tutvuda vääртеoasjas tehtud lahendiga.
6. Kahju tekitajalt hüvitise kättesaamiseks ei piisa ainult süüteomenetluses tehtud lahendist. Riigikohtu praktika kohaselt¹ on see üksnes dokumentaalne tõend isiku karistamise või menetluse lõpetamise kohta, mitte aga tõend kahju tekitamise või kahju suuruse kohta. Tsiviilhagi esitamiseks tuleb koguda tõendeid ning esitada need koos tsiviilhagiga maakohtule, kuna kumbki pool peab hagimenetluses tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema nõuded ja vastuväited ([tsiviilkohtumenetluse seadustiku](#) § 230 lg 1). Vääртеomenetluses tehtud otsuses ei kajastata aga tõendeid (VTMS § 74), mida isikul oleks võimalik kasutada tsiviilkohtumenetluses.
7. Süüteomenetluses tehtud lahend sisaldab karistusõiguslikku hinnangut isiku teole, kuid see ei saa olla isiku vastu tsiviilnõuete esitamise alus. Kriminaalasjas jõustunud kohtuotsus on teo tsiviilõiguslike tagajärgede asja läbi vaatavale kohtule kohustuslik üksnes selles küsimuses, kas tegu leidis aset ja kas teo pani toime see isik. Tsiviilnõude esitamise aluseks võetakse konkreetsed teod, esmajoones kohustuste rikkumine.
8. Kui kahju tekitamise asjaolude uurimiseks on alustatud vääртеomenetlust ja riik on selle menetluse käigus juba tõendeid kogunud, siis ei ole mõistlikku põhjendust, miks peaks keelama kahju kannatanud isikul nende tõenditega tutvuda ja kasutada neid oma kahjunõude esitamisel.
9. Veelgi teravam on probleem olukorras, kui vääртеomenetluses ei määrata kahju tekitajale karistust, vaid menetlus lõpetatakse näiteks otstarbekuse kaalutlusel, aegumise või süüteotunnuste puudumise tõttu. Tsiviilõiguslikult võib kahju hüvitamise kohustus olla ka siis, kui karistusõiguslikult ei ole tegemist süülise teoga, näiteks kui teo on toime pannud süüvõimetu alaealine.
10. Samuti ei ole kahjukannatajal võimalik saada kahju hüvitamiseks kohtuvälist lahendust, kuna üldjuhul on kahju tekitaja võõras inimene, kelle kontaktandmeid ei ole kannatanul õigust näha enne vääртеootsuse tegemist. Kahju tekitaja andmete saamine on vajalik ka selleks, et hinnata, kas on otstarbekas alustada kohtumenetlust. Kohtumenetlus toob

---

¹ Vt nt Riigikohtu 01.07.2009 otsus nr [3-2-1-72-09](#), p 14 ja 11.05.2005 otsus nr [3-2-1-41-05](#), p-d 23–25.

kahjusaajale paratamatult kaasa menetluskulusid: tal tuleb tasuda riigilõiv ja kanda esindaja kulud. Kui ta saaks kahju tekitajaga eelnevalt kontakti võtta, võiks ta hinnata, kas konkreetsel juhul on üldse mõtet nõudega kohtusse pöörduda.

11. Kui tegemist on liiklusõnnetusega, kus inimene on saanud tervisekahjustusi, alustatakse olenevalt tervisekahjustuse raskusest kas väärteo- või kriminaalmenetlust. Väärteomenetluse alustamisel ei ole kahju kannatanud isikul õigust saada andmeid talle kahju tekitanud isiku kohta. Seevastu kriminaalmenetluse korral on kannatanul õigus tutvuda toimikuga ja saada andmeid kahtlustatava kohta. Selline ebavõrdne kohtlemine kriminaal- ja väärteomenetluses ei ole põhjendatud.
12. Liiklusõnnetuses tervisekahjustuse saanud inimene ei saa tutvuda väärteomenetluse käigus tema enda kohta koostatud tervisekahjustuse raskusastme määramise ekspertiisiaktiga. Kui liiklusõnnetust uuritakse väärteomenetluses, pidi eksperdiarvamus olema järelikult selline, et tervisekahjustus ei ole raske. Kahju kannatanud inimene ei saa aga ekspertiisiaktiga tutvuda ega selle kohta tõendeid või vastuväiteid esitada. On olnud juhtumeid, kus inimese tegelik tervisekahjustus on osutunud siiski raskeks ([karistusseadustiku](#) § 118 tähenduses), kuigi esmaste ravidokumentide alusel antud eksperdi hinnang seda ei kinnita.

Selleks et kirjeldatud probleemid lahendada ning väärteomenetluse seadustik põhiseadusega kooskõlla viia, on näiteks võimalik muuta väärteomenetluse seadustikku selliselt, et väärteo tõttu kahju saanud isikul on õigus tutvuda väärteotoimikuga. Samuti võiks kaaluda võimalust kaotada erinevus [kriminaalmenetluse seadustiku](#) ja väärteomenetluse seadustiku vahel ning kaasata väärteoga kahju saanud isik väärteomenetlusesse menetlusosalisena – kannatanuna.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Marju Agarmaa 693 8447;
Marju.Agarmaa@oiguskantsler.ee